

Cuprins

Abrevieri	5
Introducere	7

Capitolul I. Considerații generale asupra chestiunii

prejudiciale. Interferențe și delimitări ale instituției	11
§1. Considerații generale asupra chestiunii prejudiciale.....	11
1.1. Reglementarea în dreptul pozitiv.....	11
1.2. Noțiunea și elementele definiției ale chestiunii prejudiciale	13
1.3. Fundamentele chestiunii prejudiciale	15
1.4. Funcțiile chestiunii prejudiciale.....	21
1.4.1. Funcția de unificare a dreptului	21
1.4.2. Funcția care derivă din specializarea dreptului	24
1.5. Caracterul definiției ale chestiunii prejudiciale	25
1.5.1. Caracterul de incident în cadrul judecătii	25
1.5.2. Invocarea în cadrul unui proces pendent.....	27
1.5.3. Momentul invocării chestiunii prejudiciale.....	28
1.5.4. Soluționarea de către o altă instanță.....	29
1.5.5. Caracterul suspensiv	32
1.5.6. Autoritatea hotărârii pronunțate pe cale prejudicială.....	33
1.6. Varietățile chestiunii prejudiciale	35
§2. Interferențe și delimitări.....	37
2.1. Preliminarii.....	37
2.2. Principiul „judecătorul acțiunii este și judecătorul excepției”	39
2.3. Chestiunea prejudicială și chestiunea prealabilă.....	44
2.4. Chestiunea prejudicială și excepțiile procesuale	47

2.5. Chestiunea prejudicială și excepția de neconstituționalitate.....	50
2.5.1. Elementele definitorii ale excepției de neconstituționalitate.....	51
2.5.2. Procedura de invocare a excepției de neconstituționalitate.....	53
2.5.2.1. Aspectele procedurale ale invocării excepției de neconstituționalitate.....	53
2.5.2.2. Atribuțiile judecătorului <i>a quo</i>	54
2.5.3. Suspendarea litigiului în temeiul dispozițiilor art. 413 alin. (1) pct. 1 din Codul de procedură civilă.....	59
2.5.4. Decizia Curții Constituționale.....	62
2.5.5. Diferențieri față de chestiunile prejudiciale.....	65
2.6. Chestiunea prejudicială și competența materială exclusivă.....	68
2.7. Chestiunea prejudicială în dreptul intern și chestiunea prejudicială în dreptul european.....	69
2.8. Chestiunea prejudicială și excepția de nelegalitate.....	70
2.8.1. Preliminarii.....	70
2.8.2. Istoric.....	71
2.8.3. Noțiuni și caractere juridice.....	76
2.8.3.1. Noțiunea de excepție de nelegalitate și delimitări.....	76
2.8.3.2. Distincția excepției de nelegalitate de acțiunea directă.....	81
2.8.3.3. Caractere juridice.....	83
2.8.4. Excepția de nelegalitate în dreptul comparat.....	94
Capitolul II. Formele și obiectul chestiunii prejudiciale.....	98
§1. Chestiunea prejudicială de natură penală.....	98
1.1. Preliminarii.....	98
1.2. Noțiuni și particularități.....	100
1.3. Condiții de existență a chestiunii prejudiciale de natură penală.....	102

1.3.1. Necesitatea ca acțiunea civilă și acțiunea penală să derive din același fapt și dintr-o cauză identică.....	102
1.3.2. Soluția viitoare asupra acțiunii penale să fie de natură a influența decisiv hotărârea instanței civile.....	103
1.3.3. Obligativitatea inițierii acțiunii penale.....	104
1.3.4. Acțiunea civilă să nu fie rezolvată înaintea punerii în mișcare a acțiunii penale sau invers.....	105
1.4. Ipoteze în care se poate discuta despre existența unei chestiuni prejudiciale penale	106
1.4.1. Noțiunea de acțiune civilă întemeiată pe răspunderea civilă delictuală născută în urma săvârșirii infracțiunii.....	107
1.4.1.1. Particularități ale acțiunii civile derivate din răspunderea civilă delictuală născută ca urmare a ilicitului penal.....	108
1.4.1.1.1. Condiții ale exercitării acțiunii civile derivate din ilicitul penal.....	108
1.4.1.1.1.1. Infracțiunea ca sursă comună a acțiunii penale și a celei civile.....	109
1.4.1.1.1.2. Condițiile de existență a prejudiciului	111
1.4.1.1.2. Obiectul.....	118
1.4.1.1.3. Părțile acțiunii civile.....	119
1.5. Principiul „ <i>electa una via</i> ”	126
1.5.1. Condiții în care principiul „ <i>electa una via</i> ” funcționează.....	127
1.5.2. Raportul dintre acțiunea penală și acțiunea civilă derivată din săvârșirea unei infracțiuni.....	130
1.5.2.1. Elemente de diferențiere	130
1.5.2.2. Elemente conexe.....	132
1.5.2.3. Consecințele elementelor de legătură existente între acțiunea penală și acțiunea civilă.....	133
1.5.2.4. Situații în care nu există interdependență între acțiunea civilă și acțiunea penală.....	135

1.5.2.5. Alte acțiuni civile față de care acțiunea penală se poate constitui chestiune prejudicială.....	135
§2. Chestiunea prejudicială adresată Curții de Justiție a Uniunii Europene	141
2.1. Preliminarii.....	141
2.2. Definiția și sediul materiei întrebării preliminare	143
2.2.1. Noțiunea de întrebare preliminară	143
2.2.2. Sediul materiei.....	144
2.2.3. Poziția acțiunii preliminare în cadrul jurisdicției Uniunii Europene	146
2.2.4. Funcția întrebării preliminare	147
2.3. Subiectele întrebării preliminare	149
2.3.1. Instanța națională.....	149
2.3.1.1. Calitatea cerută pentru a adresa întrebări preliminare.....	151
2.3.1.2. Instituțiile care reprezintă organisme judiciare în sensul art. 267 TFUE	157
2.3.1.3. Competența de apreciere a adresării unei întrebări preliminare	160
2.3.1.3.1. Necesitatea întrebării pentru cauza de fond.....	163
2.3.1.3.2. Situații care denotă lipsa de relevanță a întrebării instanței de trimitere.....	164
2.3.1.4. Ipotezele în care adresarea unei întrebări preliminare devine obligatorie pentru judecătorul național	169
2.3.1.4.1. Analiza sintagmei „instanță națională ale cărei decizii nu sunt supuse vreunei căi de atac în dreptul intern”.....	170
2.3.1.4.2. Excepții de la obligația instituită de par. 3 al art. 267 TFUE	173
2.3.1.4.3. Sancțiunea nerespectării obligației de sesizare a Curții de Justiție.....	180
2.3.2. Curtea de Justiție a Uniunii Europene.....	181
2.3.2.1. Obiectul întrebării preliminare și competența Curții de Justiție	182

2.3.2.1.1. Întrebări preliminare adresate în legătură cu interpretarea Tratatului.....	182
2.3.2.1.2. Limitele trasate cu privire la obiectul interpretării.....	183
2.3.2.2. Validitatea și interpretarea actelor adoptate de instituțiile, organele, oficiile sau agențiile Uniunii Europene	185
2.3.2.3. Cauza trimiterii preliminare.....	186
2.3.2.3.1. Hotărâri de interpretare	186
2.3.2.3.2. Hotărâri cu privire la validitate	188
2.4. Forma și conținutul trimiterii	189
2.4.1. Condițiile de formă ale hotărârii de trimitere	190
2.4.2. Condițiile cu privire la conținut.....	191
2.4.2.1. Aspecte generale	191
2.4.2.2. Aspecte privitoare la motivele trimiterii preliminare.....	193
2.4.2.3. Informații cu privire la împrejurările de fapt.....	195
2.4.2.4. Informațiile cu privire la dreptul național.....	196
2.4.3. Claritatea dispozițiilor hotărârii instanței de trimitere	196
2.5. Hotărârea preliminară	198
2.5.1. Forma hotărârii	198
2.5.2. Conținutul hotărârii.....	199
2.5.3. Interpretarea și revizuirea hotărârii preliminare.....	201
§3. Chestiunea prejudicială de natură civilă	202
3.1. Fundament.....	202
3.2. Natura și caracterele juridice ale chestiunii prejudiciale de natură civilă.....	204
3.3. Condițiile existenței chestiunii prejudiciale de natură civilă	206
3.3.1. Invocarea în cadrul unui litigiu pendinte	207
3.3.2. Chestiunea prejudicială să facă obiectul unei alte judecăți.....	208
3.3.3. Termenul de invocare.....	210

3.3.4. Relația de dependență între cele două litigii.....	211
3.3.5. Obiectul litigiului prejudicial	212
3.3.6. Suspendarea litigiului principal	214
3.4. Felurile chestiunii prejudiciale de natură civilă.....	215
3.4.1. Litigii având ca obiect cererile de expropriere.....	217
3.4.2. Litigii având ca obiect cererile privitoare la adopte	220
3.4.3. Litigii având ca obiect nulitatea sau desfacerea căsătoriei.....	224
3.5. Cazul special al chestiunilor prejudiciale care nu se identifică, <i>stricto sensu</i> , cu natura civilă.....	228
3.5.1. Litigii având ca obiect insolvența.....	229
3.5.2. Cazul chestiunilor prejudiciale având ca obiect cauze relevând competența instanțelor de contencios administrativ	234
3.5.3. Litigiile de dreptul muncii.....	243
§4. Sesizarea Înaltei Curți de Casație și Justiție în vederea pronunțării unei hotărâri prealabile pentru dezlegarea unor chestiuni de drept	244
4.1. Preliminarii.....	244
4.2. Rolul Înaltei Curți de Casație și Justiție în interpretarea și aplicarea unitară a legii	248
4.3. Rolul sesizării pentru pronunțarea unei hotărâri de interpretare	252
4.4. Caracterul sesizării.....	254
4.5. Condiții	256
4.5.1. Existența unui proces pendent	257
4.5.2. Necesitatea judecării unei cauze în ultimă instanță	258
4.5.3. Necesitatea pronunțării asupra unei chestiuni de drept.....	259
4.5.4. Legătura de dependență cu fondul cauzei.....	261
4.5.5. Caracterul de noutate al problemei de drept.....	262
4.5.6. Lipsa unei statuări anterioare asupra problemei de drept	263
4.5.7. Cerințe reținute de dreptul francez	264

4.5.7.1. Dificultatea serioasă a chestiunii de drept	264
4.5.7.2. Problema de drept a fost identificată în numeroase litigii	265
§5. Chestiunile prejudiciale având ca obiect interpretarea tratatelor internaționale.....	266
5.1. Fundamentul legal	267
5.2. Obiectul chestiunii prejudiciale	268
5.3. Instituțiile competente să adreseze o solicitare Ministerului Afacerilor Externe.....	271
5.4. Conținutul atribuțiilor Ministerului Afacerilor Externe	272
5.5. Procedura	275
5.6. Avizul Ministerului Afacerilor Externe	278
Capitolul III. Procedura chestiunii prejudiciale.....	280
§1. Etapele soluționării chestiunii prejudiciale de natură penală.....	280
1.1. Procedura în fața instanței civile.....	280
1.1.1. Accepțiunea și specificitatea principiului „penalul ține în loc civilul”	282
1.1.1.1. Sfera de aplicare și interpretare a principiului „penalul ține în loc civilul”	283
1.1.1.2. Condițiile de existență și de aplicare a principiului	284
1.1.1.3. Excepții de la principiul „penalul ține în loc civilul”	288
1.1.2. Suspendarea cauzei civile	289
1.1.3. Etapa procesuală în care poate fi invocată chestiunea prejudicială penală	293
1.2. Momentul până la care se menține suspendarea.....	294
1.3. Calea de atac împotriva măsurii suspendării	295
1.4. Etapa desfășurată în fața instanței penale.....	296
§2. Procedura de soluționare a trimiterii preliminare	296
2.1. Procedura în fața instanței naționale.....	297
2.1.1. Suspendarea litigiului de fond	297

2.1.2. Posibilitatea de a ataca hotărârea prin care se dispune trimiterea preliminară.....	299
2.1.3. Posibilitatea încuviințării măsurilor provizorii....	301
2.2. Procedura în fața Curții de Justiție a Uniunii Europene.....	302
2.2.1. Notificarea deciziei de adresare a unei trimiteri	303
2.2.2. Observațiile cu privire la trimiterea preliminară.....	304
2.2.3. Părțile în cadrul procedurii	306
2.2.4. Obiectul asupra căruia poartă hotărârea preliminară.....	307
2.2.5. Procedura propriu-zisă în fața Curții de Justiție a Uniunii Europene.....	308
2.2.6. Procedura orală.....	309
§3. Etapele soluționării chestiunii prejudiciale de natură civilă.....	310
3.1. Invocarea incidentului	310
3.2. Soluționarea cererii de suspendare în fața instanței învestite cu litigiul principal	311
3.3. Reluarea judecării după suspendare.....	312
3.4. Etapa desfășurată în fața instanței învestite a se pronunța cu titlu prejudicial.....	317
§4. Etapele procedurii întrebării preliminare adresate Înaltei Curți de Casație și Justiție	317
4.1. Etapa judecării în fața instanței de fond.....	317
4.1.1. Competența instanței de fond	318
4.1.2. Dezbaterile contradictorii în fața instanței de fond.....	321
4.1.3. Hotărârea instanței de fond	323
4.1.4. Suspendarea cauzei principale	327
4.2. Procedura în fața Înaltei Curți de Casație și Justiție	329
4.2.1. Procedura prealabilă judecării	329
4.2.2. Procedura de judecată.....	332
4.2.3. Hotărârea Înaltei Curți de Casație și Justiție	334
4.2.4. Termenul de pronunțare a hotărârii	336

Capitolul IV. Autoritatea hotărârii pronunțate asupra „chestiunii prejudiciale”	339
§1. Noțiune și efecte	339
§2. Autoritatea de lucru judecat a hotărârilor pronunțate în procesele prejudiciale	342
2.1. Autoritatea de lucru judecat a hotărârii instanței penale în fața instanței civile.....	342
2.1.1. Natura și specificul autorității de lucru judecat a hotărârii penale.....	343
2.1.2. Justificarea autorității de lucru judecat.....	345
2.1.3. Condițiile de operare a autorității de lucru judecat.....	346
2.1.4. Limitele autorității de lucru judecat a hotărârii penale în fața instanței civile	348
2.1.5. Autoritatea de lucru judecat a hotărârii civile în fața instanței penale	350
2.2. Consecințele caracterului prejudicial al acțiunii penale.....	350
2.2.1. Ipoteza unei hotărâri de condamnare a instanței penale	351
2.2.2. Ipoteza unei hotărâri de achitare sau încetare a procesului penal	353
§3. Efectele hotărârii preliminare pronunțate de către Curtea de Justiție a Uniunii Europene.....	354
3.1. Efectele cu privire la litigiul principal	355
3.2. Efectele în privința altor jurisdicții.....	358
§4. Autoritatea de lucru judecat a hotărârii instanței civile.....	359
4.1. Dependența soluției instanței de soluția cuprinsă în hotărârea pronunțată cu titlu prejudicial	360
4.2. Obiectul litigiilor aflate în relație de prejudicialitate	362
§5. Efectele hotărârii Înaltei Curți de Casație și Justiție	362

Capitolul V. Concluzii și considerații de lege ferenda	368
§1. Concluzii.....	368
§2. Concluzii parțiale prin prisma analizei individuale a chestiunilor prejudiciale	370
2.1. Concluzii cu privire la figura chestiunii prejudiciale de natură penală.....	370
2.2. Considerații cu privire la întrebarea preliminară adresată Curții Europene de Justiție	373
2.3. Observații speciale cu privire la procedura hotărârii prealabile.....	374
2.4. Concluzii cu privire la chestiunea prejudicială de natură civilă	379
2.5. Critici și neajunsuri ale instituției excepției de nelegalitate.....	380
§3. Repere pentru o teorie a mecanismului prejudicial	387
 Bibliografie	 393

CAPITOLUL I

Considerații generale asupra chestiunii prejudiciale. Interferențe și delimitări ale instituției

§1. Considerații generale asupra chestiunii prejudiciale

1.1. Reglementarea în dreptul pozitiv

Nevoia unei analize cuprinzătoare a incidentului chestiunilor prejudiciale a apărut încă înaintea intrării în vigoare a noii reglementări procedurale în România, în ciuda faptului că abia prin această din urmă codificare a fost menționată – chiar dacă timid – pentru prima dată *expressis verbis*.

În conformitate cu dispozițiile art. 124 alin. (1) NCP, „*instanța competentă să judece cererea principală se va pronunța și asupra apărărilor și excepțiilor, în afara celor care constituie chestiuni prejudiciale și care, potrivit legii, sunt de competența exclusivă a altei instanțe*”. Textul citat poate, așadar, să fie considerat de referință în sensul recunoașterii existenței ca figură procesuală a chestiunii prejudiciale. Cu toate acestea, norma este departe de a clarifica regimul juridic aplicabil sau definirea sferei chestiunilor prejudiciale.

Prevederilor anterior menționate li se adaugă cele existente și în vechea reglementare, sub o altă numerotare, respectiv textele art. 413 NCP, articol care conține temeiurile legale ale suspendării facultative în procesul civil. Alineatele (1) și (2) sunt aplicabile chestiunii prejudiciale penale și celei civile. Acestea tratează însă chestiunile prejudiciale doar de o manieră indirectă și insuficient, dat fiind că iau în considerare numai o parte dintre efectele pe care mecanismul prejudicial le are în procesul civil.

Chestiunea prejudicială de natură penală regăsește o definiție mai explicită a caracterelor sale în textele Codului de procedură penală, respectiv art. 27 și 28. Potrivit acestora, în situația în care infracțiunea a dat naștere atât unei răspunderi penale, cât și unei răspunderi civile, în cazuri determinate, aceasta din urmă poate fi analizată pe cale separată în fața instanței civile, situație în care, odată cu punerea în mișcare a acțiunii penale, judecata civilă va fi suspendată. Hotărârea instanței penale va avea în litigiul civil autoritate de lucru judecat cu privire la existența faptei și identitatea persoanei care a săvârșit-o.

În privința celorlalte instituții susceptibile de a fi încadrate în ceea ce, de o manieră generalizată, poate fi numit mecanismul prejudicial, vom observa că textele relevante se regăsesc, disparat, în prevederile speciale.

În conformitate cu prevederile art. 267 TFUE, „Curtea de Justiție a Uniunii Europene este competentă să se pronunțe, cu titlu preliminar, cu privire la: (a) interpretarea tratatelor; (b) validitatea și interpretarea actelor adoptate de instituțiile, organele, oficiile sau agențiile Uniunii”. În sensul aceluiași prevederi, în cazul în care o asemenea chestiune se invocă în fața unei instanțe dintr-un stat membru, această instanță poate, în cazul în care apreciază că o decizie în această privință îi este necesară pentru a pronunța o hotărâre, să ceară Curții să se pronunțe cu privire la această chestiune. În situația în care o asemenea chestiune se invocă într-o cauză pendinte în fața unei instanțe naționale ale cărei decizii nu sunt supuse vreunei căi de atac în dreptul intern, această instanță este obligată să sesizeze Curtea.

Sesizarea Înaltei Curți de Casație și Justiție în vederea pronunțării unei hotărâri prealabile pentru dezlegarea unor chestiuni de drept, o altă figură procedurală susceptibilă de a fi încadrată în mecanismul prejudicial, își regăsește reglementarea în prevederile Codului de procedură civilă, respectiv art. 519-521. Aceste texte, așa cum vom observa mai pe larg, conțin elemente suficiente atât pentru detalierea procedurii de urmat, cât și pentru a avea imaginea completă a efectelor pe care le produce asupra litigiului principal.

Nu în ultimul rând, cât privește problema interpretării tratatelor internaționale, art. 35 al Legii nr. 590/2003 instituie o procedură specifică aflată în competența Ministerului Afacerilor Externe. Deși o calificare prejudicială *stricto sensu* este greu de recunoscut acestei instituții, la o privire mai largă, vom încerca să analizăm eventuala introducere a acesteia în mecanismul general. Aceasta se datorează modalității în care funcționează și efectelor pe care le produce. În conformitate cu prevederile art. 35 alin. (2), la solicitarea autorităților statului sau din oficiu, în vederea asigurării aplicării întocmai în România a prevederilor tratatelor, Ministerul Afacerilor Externe, împreună cu alte instituții competente, elaborează avize conforme cu privire la problemele juridice legate de interpretarea sau aplicarea acestora.

Prevederile legale amintite în paragrafele anterioare vor reprezenta puncte de pornire în analiza mecanismului prejudicial privit nu ca o simplă instituție, ci în calitate de fenomen procedural extins care permite unei instanțe sau autorități să statueze asupra unor probleme legale sau de fond cu titlu prioritar prin raportare la un litigiu pendent.

1.2. Noțiunea și elementele definatorii ale chestiunii prejudiciale

În doctrină, noțiunea¹ de „chestiune prejudicială” a fost definită ca o modalitate de colaborare judiciară, un element de dialog al instanțelor, intervenind atunci când soluția unui litigiu necesită examinarea prealabilă a unui aspect de drept aparținând competenței exclusive a unei alte jurisdicții². În egală măsură, se arată că este mijlocul procedural care permite surmontarea obstacolului pe

¹ A se vedea Répertoire de procédures civiles, *Question préjudicielle*, Ed. Dalloz (www.dalloz.fr), pp. 9 și 10.

² A se vedea I. Leș, *Codul de procedură civilă. Comentariu pe articole*, ed. a 3-a, Ed. C.H. Beck, București, 2007, p. 619. A se vedea și M. Tăbărcă, Gh. Buta, *Codul de procedură civilă comentat și adnotat cu legislație, jurisprudență și doctrină*, ed. a 2-a, Ed. Universul Juridic, București, 2008, p. 690.

care competența exclusivă îl constituie, întrucât aceasta nu îi este atribuită instanței inițial sesizate.

O altă definiție oferită termenului are în centrul său caracterul acestei instituții de mijloc de apărare¹. S-a arătat, mai concret, că reprezintă chestiune prejudicială acea instituție care, ridicată ca un mijloc de apărare, aparține competenței exclusive a unei alte instanțe, iar soluția pronunțată cu privire la aceasta este indispensabilă soluționării cauzei principale. Definiția formulată atât timp cât în vigoare era vechiul Cod de procedură civilă își menține actualitatea, cu atât mai mult cu cât textele noului Cod de procedură civilă conțin o referire expresă în art. 124, arătând că amintitele chestiuni aparțin competenței exclusive a altei instanțe, potrivit legii².

Dincolo de valențele oferite prin textul legal sus amintit, un aspect apare a fi indeniabil: chestiunea prejudicială reprezintă un incident a cărui rezolvare trebuie să preceadă soluționarea litigiului cu care se află în raport de dependență³. În doctrină s-a mai punctat, totodată, necesitatea soluționării definitive a litigiului prejudicial, pentru ca acesta să poată dobândi acest caracter. Trebuie învederat, așadar, caracterul prioritar al rezolvării cauzei care are natura de chestiune prejudicială, acest caracter putând avea originea în raportul de accesorialitate al celor două litigii⁴ sau în natura juridică a chestiunii prejudiciale⁵, astfel cum se va putea observa.

¹ A se vedea S. Guinchard, *Droit et pratique de la procédure civile*, 5e éd., Ed. Dalloz, Paris, 2006, p. 197.

² A se vedea I. Leș, *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole*, vol. I, Ed. C.H. Beck, București, 2011, pp. 206 și 207. A se vedea, de asemenea, I. Deleanu, V. Mitea, S. Deleanu, *Noul Cod de procedură civilă. Comentarii pe articole*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, pp. 208-211.

³ A se vedea M.N. Costin, I. Leș, M.Șt. Minea, C.M. Costin, S. Spinei, *Dicționar de procedură civilă*, ed. a 2-a, Ed. Hamangiu, București, 2007, p. 244.

⁴ *Ibidem*. Se are în vedere, în acest sens, caracterul de cauză principală al chestiunii prejudiciale și caracterul subsidiar sau accesoriu al litigiului în care aceasta va avea un rol hotărâtor.

⁵ *Ibidem*. Se exemplifică, în acest sens, caracterul prioritar al cauzei penale relativ la o cauză civilă sau caracterul prioritar al soluționării excepției de neconstituționalitate. A se vedea M. Tăbârcă, Gh. Buta, *op. cit.*, p. 690.